РАДЯНСЬКІ РЕПУБЛИКИ В 1923 РОЦІ.

(Огляд написаний спеціяльно для "Укр. Роб. Вістей".)

VII.

ПЕТРОГРАД — МОСКВА.

Четвер, 5. липня. — Приводимо до порядку свої річи і збираємося в дорогу. Я відчуваю цілим своїм єством якусь насолоду перед одною згадкою про подорож по території Радянських Републик. Це-ж здійсняється моя кількалітня мрія. До-тепер я ходив тільки улицями одного міста, а від нині я мандрую, по широких просторах С.С.Р.Р.

Мені вже мережаться степи, ліси, садки, села, що мигають передімною через вікно потягу. Мене трохи коробить на згадку про самий потяг. Виїздимо з Петрограду по полудни, а нерви вже напружені.

Збігаємо в низ, в ресторан. Дивлюся, а мій Китаєць сидить за столом в компанії трох людей. Вони сміються, говорять, як старі знайомі. Підходжу. Китаєць мене знайомить. Це були делеґати французької компартії на пленум поширеного кімітету Комінтерна, що на днях закінчився в Москві. Вони вертають до дому. З імен запамятав тільки т. Росмера.

Питаємо їх про Москву.

— Москва — це величезне село, — каже Росмер.

Поснідавши, заразом і пообідавши в компанії цих товаришів, йдемо в місто міняти гроші, бо в дорозі з заграничною валютою нічого не вдієш. Я запасуюся на дорогу ґазетами, ілюстрованими журналами, яких дуже багато в Петрограді. Заразом тут є і всі московські ґазети й журнали.

Четверта година — ми вже на Миколаївськім вокзалі, тепер вокзал ім. Жовтневої Революції. Перед вокзалом на площі повно автомобілів і ізвощиків. Внутрі повно народу. Більша половина вокзалу забита дошками. Там відбувається ґенеральний ремонт. В салі величезний буфет і кіоски з ґазетами, журналами й книжками.

Ми протискаємося на перон і думаємо, чи вдасться нам попасти на потяг. Бо начиталися за границею про страшний непорядок і хаос на радянських зелізницях. Підходимо до перонової брами. Отворена тільки фіртка. Там стоїть кондуктор і провіряє білети. Без білета нікого на перон не впускає. На пероні свобідно. Нема жадного замішання, біганини. Перон чистий, на нім нема ані лоскутика паперу, чи якогось сміття. Навіть для недокурків стоять коробки. На видних місцях написи: "Затримуйте чистоту". "Чистота — це здоровля" і т. ин.

Провідник (в кождім вагоні є провідник), до якого ми підійшли, показує нам наш вагон. (На кождім білеті є число вагона і місця.) Ми входимо в вагон і занимаємо свої місця. Нас всего чотирох в купе, "жесткого", колись другоклясного вагона.

Дзвінок перший, другий, третий — потяг рушив. Це "Міжнародний" скорий потяг Петроград — Севастополь. Він пересікає цілу територію С.С.Р.Р. з далекої півночі до крайнього порту на полудне, від Фінляндського заливу, до Чорного моря.

Ми проїзджаємо мимо цілого ліса фабричних коминів, мимо "цвинтаря" соток поломаних льокомотив і нарешті, наче з печі, вириваємося на волю, на свобідні простори.

Скоро лише виїхали за Петроград, починається цілковито пуста, незаселена місцевість. Даремно ви дивитеся через вікно вагона, щоби найти на чім спинити ваш зір. Всюди ліс, ліс і ще ліс. Відїхавши кількадесять верст за Петроград, перед вікнами вагона починають мигати великі торфяні поля. На них стоять сотки стирт заготовленого торфу. Робітники обох полів працюють над дальшою заготовкою. А дальше знов ліс. Потяг летить цілими годинами без жадної остановки.

Наш спокій перериває голос: "Горожане, приготуйте ваші білети".

Це провідник попереджає, що кондуктор провіряє білети. Слідом за провідником підходить кондуктор і просить о білети.

У нас забирають білети, лишаючи пляцкарти.

— Ваші білети будуть в провідника і ви получите їх назад завтра перед Москвою, — каже кондуктор і відходить.

І більше до самої Москви нас ніхто про білети не питав. Час від часу заходив провідник і питав, чи ми не хочемо чаю. Але ми "не хотіли", бо наші два товариші по купе (з Москви) мали свій чайник, чай і цукор. На кождій стації є горяча вода (кипяток), котрий небудь з них біг, набирав кипятку і ми парили чай. Власне вони парили і нас угощали. Нам (мені і Китайцеві) прийшлося тільки на одній із стацій купити цукру.

Стації в тих лісових місцевостях були безлюдні.

На ніч ми замкнули своє купе і спокійно спали цілу ніч: я з Китайцем на голих дошках (горішній і долішній поличках) а наші сусіди мали свої власні постелі, навіть подушки. Потяг гнав 45 верст на годину (около 30 миль).

Проснулись ми, коли потяг підходив до ґуберніяльного міста Твері.

Була вже цілком відмінна панорама. Перед нами простягалися вже поля, луги і прилiски. Люди, в лаптях і босі, з пакунками на плечах, спішили в місто. Перед самою Твер'ю ми переїхали попри велику радіостацію. В Твері потяг стоїть цілу годину. Йдемо на стації в буфет. Це є ресторан, положений в бувшій салі першої кляси. На столах стоїть все до їди: борщ, хліб. Сідай де тобі хочеться і їдж. Лише мясо треба замовляти. Ціни дешевші, як в Петрограді. Це пояснюється близкістю ринку сільських продуктів. Коли ви скінчили обід, тоді підходить, або аж треба кликати кельнера, щоби дав рахунок. Він дає вам квиток, ви підходите до каси й платите.

На стації велике оживлення. Всюди повно людей. На пероні не видно жандармів з червоними шнурами на грудях, які цілими рядами "прикрашували" собою вокзали за часів царату.

Другий дзвінок і ми спішимо у вагони. Цілу годину вся публика з потягу на пероні. Всі річи лишають у вагонах безпечно, бо коло дверей кождого вагону стоїть провідник і нікого не пустить у вагон без білету.

Третий дзвінок і ми рушаємо. Ще кілька годин їзди вже більше заселеними просторами і ми підїзджаємо в околиці Москви. Про це свідчать дачні місцевости, що мальовничо роскинулись то сям, то там здовж озер і рік. Тут колись жили московські купці, бояре, шляхта, аристократи. Тепер в їх палатах санаторії для хорих і ранених червоноармійців, робітників, а головно діточі садки. Всі вони тепер є власністю держави.

Ось ми вже вїзджаємо в передмістя Москви. Церкви чередуються з фабричними коминами. Широко, по обидва боки нашого потягу, розкинулося передмістя. Чорні задимлені, низенькі муровані доми робітничих кварталів, дивляться на нас своїми невеличкими вікнами і наче дивуються, звідки то летить цей довгий змій з пятьраменною червоною зорею на чолі. Бо на кождій льокомотиві на переді є велика пятьраменна червона зоря, яка розсікає воздух потягови.

Жалібно засвистали колеса під сильним натиском тормозів і потяг тихо остановився.

Ми приїхали на був. Миколаївський вокзал, тепер вокзал ім. Жовтневої Революції. Всі біжимо на перон, а там чистим ясноосвіченим тунелем в низ, потім знов на верх. В тунелю перед нами написи: "Бережіть свої кармани". При вході у вокзал у нас відбирають білети, які вернув нам провідник перед самою Москвою. І ми, обходячи велику салю, наповнену народом, виходимо на площу перед вокзалом. На тій площі кишить від народу як у муравельнику. Всюди повно автомобілів, кінних ізвощиків. Дзвонять переповнені трамваї.

Біжимо до трамваю, але годі до него діпхатися з валізками. Свищу за ізвощиком.

— Скільки візьмеш до Мохової, — питаю.

— Сто лімонов — відповідає.

— Не стоїть, не платіть, — каже до нас якийсь чоловік.

Він пізнав по одежі, що ми чужинці і хоче нам помогти порадою.

—Беріть трамвай № 3 і він завезе вас на Мохову за 10 рублів кождого; цим ви заощадите 180 рублів.

— Але-ж ми не можемо діпхатись.

— Заждіть кілька хвилин, доки відїде вся публика, що злізла з потягу і тоді не буде так глітно.

Слухаємо поради чоловіка і ждемо на площадці. А попри нас снують тисячі пішоходів, ізвощиків, грузовиків. Крик, шум.

Де-не-де над тою масою народу видно голову верхового міліціонера.

— Це тобі не Петроград, — каже до мене Китаєць.

— Ні, це Москва, столиця першої в світі робітничо-селянської републики.

Пролеткор.

(Дальше буде.)

З ПРИВОДУ ОДНОГО ХУЛІҐАНСЬКОГО ВИСТУПУ.

Редакторові "Українських Робітничих Вістей" в Вінніпеґу.

Шановний Товаришу!

Не відмовте помістити на сторінках Вашої ґазети, в інтересах установлення правди, слідуючу мою відповідь на зроблений "новоукраїнцями" бандитський виступ в останнім числі (ч. 10) пражської "Нової України" проти мене та всіх співробітників "Нової Громади".

Панам протеже антирадянської світової реакції з пражської "Нової України" не спиться й не їсться бачучи сучасне оздоровлення щиро-демократичних кругів української еміґрації та таке-ж рішуче поглиблення симпатії до Радянської України в широких кругах українських трудових мас поза межами нашої Републики.

Особливо, стала їм, очевидно, кісткою в горлі віденська "Нова Громада", що за дуже короткий час свого істновання встигла зробити чимале спустошення серед рядів баламучених Шаповалом і Винниченком шарів еміґрації. Ці перевертні, що залишивши власний нарід, продалися антантським буржуазним урядам, ці мізерні кльовни, що звикли міняти кождого пів року свої політичні рукавички, відрізавши собі цею своєю соромницькою діяльністю всяку змогу до відвороту й до повороту до рідного краю, виявляють тепер **безсилу лють** перед радісною картиною очевидного хуткого громадсько-політичного, економічного й національно-культурного поступу Радянської України та перед безсумнівним фактом все ширшого й ширшого визнання українською демократією робітничо-селянської влади.

В цій безсилій люті перевертні наші доходять иноді до сказу й не находячи навіть слів, просто плюють гидкою скаженою слиною навкруги себе. Їх випади проти "Нової Громади" нагадують точнісінько відому смердячу лайку вічної памяти російської чорної сотні. Ще доволі свіжа в памяти хуліґанська полемічна тактика покійних Крущеванів і Пуришкевичів, щоб не бачити повної анальоґії. "Це кавказька малпа — чи-ж варт його слухати?!" — було улюбленою відповіддю Пуришкевича на арґументи кавказьких соціялдемократів в Державній Думі. Критик з "Нової України" оперує точнісінько так же. Він не може збити фактів та доводів "Нової Громади", бо вони вірні й переконуючо-ясні як день, отже він береться за пуришкевичівський метод: — вилити перш відро помиїв на противника, набрехати нісенітниць на їх особи, а тоді сказати: — "чи варт же після цього читати й слухати цих брудних, викинених з рядів громадянства людців". Про чесність та переконуючу силу такої полеміки нехай судить само громадянство.

Власне кажучи я не звертав би ніякої уваги на ці безчесні випади, з стилю яких видко обличча самої "істеричної дами"—головного стовпа "Нової України", коли-б ця новоукраїнська стаття не була приближним повторенням цілого ряду випадів фашістської української преси в Західній Европі й Америці, яким я гадаю пора всім гуртом сказати: — брешіть та міру знайте! Та подаючи коротку відповідь цим літературним хуліґанам, я наперед заявляю, що більш звертати увагу на їх скажене плювання не буду.

1. Це брехня, буцім то я, будучи членом і ідейним керманичем Української Соц.-Дем. Спілки пропаґував русифікацію українського пролетаріяту. Великі заслуги Спілки перед українським робітництвом були визнані не раз навіть редактором "Нової України" Винниченком.

2. Брехнею є, що я виступав на сторінках "Ради" ідеольоґом української буржуазії. Як кооператор, я боронив і в "Раді", а ще більше на сторінках української кооперативної преси національну конечність безпосередніх торговельних зносин України з закордоном, насамперед на кооперативній базі, і в цім питанню я знайшов підтримку цілої української кооперації.

3. Це брехня, буцім то я коли небудь орґанізував бюро для вербування українських робітників і переправки їх до Прусії та брав за це плату 5 марок з душі. В дійсности, я в купі з Е. Голіцинським — пізнійшим членом ЦК. У.С.-Д.Р.П. — цікавились один час можливістю використання апарату заробітчанської еміґрації з Волині й Поділля закордон для партійної пропаґанди серед цих робітників.

4. Брехнею є, що мене виключувало закордонне представництво У.С.-Д.Р.П. перед революцією з цеї партії. Я тоді загалом в цій партії не був, а продовжував бути членом У.С.-Д. Спілки. І загалом мене ніколи з ніякої партії не виключали.

5. Це брехня, що я був на службі в яких небудь чужих урядів. Наймитам антантських урядів з "Нової України", що повторюють старі наклепи російських націоналістів, повинно бути відомо про мою відповідь на ці брехні ще в 1917 році в окремій брошурі, виданій в Штокгольмі.

6. Брехнею є, буцім то я змагав працювати чи працював для гетьмана. Я був рішучо проти кроку Центральної Ради, яким вона запрохала на Україну Німців, передбачаючи наперед неминучість реакційно-поміщицького перевороту під захистом пруського юнкерства. Таке своє рішучо-вороже відношення до німецької окупації та Скоропадського я висловив в 1918 р. в статтях в шведськім "Соціялдемократен", написаних вкупі з одним відомим штокгольмським партійним товаришем, коли мені вдалося передертись з України до Швеції на передодні повстання.

7. Це брехня буцім то я підчас революції аж до гетьманського перевороту десь ховався. Не хто инший як київська с.-д. "Робітнича Ґазета" передруковувала в 1917 р. мої писані закордоном статті, а що я не міг приїхати з Штокгольму на Україну, то в цім вина самих сучасних видавців "Нов. України" — тодішних верховодів Центральної Ради, які робили мені в тім перешкоди, боючись підтвердити дозвіл петроградського большевицького уряду на право повороту зза кордону.

8. Брехнею є, що маклерська торговельна праця, в формі аґента "Дніпросоюза" й инших громадсько-кооперативних установ, з якої я деякий час жив — це брудний заробіток, як "Нова Україна" представляє. Впрочім це діло смаку. Паничівська ґрупа Винниченка з колишнього закордонного бюра У.С.-Д.Р.П. в Парижі давно вже трималась теї позиції, що заробляти соціялдемократові з економічно-комісійної праці це зрада пролетаріятові та з цих мотивів "благородно" відверталась від мене. Та в той же час лідери цеї ґрупи не нехтували насолоджуватись життям паризьких кафе на присилані з України "мамині гроші", витиснуті поміщицьким пресом з гіркої праці українського сільського робітника.

9. Врешті нахабною брехнею й клеветою є кидання "істеричною дамою" підозрінь і запевнень, що буцім то мотивом моїх політичних поглядів і належности до теї чи инчої політичної орґанізації було бажання розбогатіти ("крейцари" — мовляв) з фондів цих орґанізацій. Я вважаю неприличним для порядної людини висовувати самому свої громадянські заслуги, і нехай товариші й громадяне вибачать мені, що я перший раз на своїм віку витягаю на світ денний те, що нишком робив для партії з матеріяльного боку. Уроджений сином багатого поміщика на Київщині, я приєднавшись з молодих студентських років до соціялізму, льоґічно рішив, що не маю права вживати полишеного мені покійним батьком майна для себе особисто, а що мій соціялістичний обовязок віддати ці матеріяльні засоби на діло народу. Порвавши з усіма традиціями дворянського роду, я незабаром продав належну мені частину маєтку і з одержаних грошей фінансував на протязі ряду років — аж доки стало — орґанізації Р.С.-Д.Р.П., Р.У.П. і У.С.-Д. Спілки. Давати на громадське діло, а не брати під його фірмою (як це, напр., робив один з головних пайщиків "Дзвону" Винниченко, використовуючи своє становище в українськім уряді для фінансовання з державної скарбниці цього приватного видавництва) — було завше моєю мораллю в громадській праці, і я надіюсь, що залишиться моєю мораллю до кінця мого віку.

Але-ж хіба це цікаво для хуліґанів з "Нової України"?..

М. Меленевський.

Лондон, 26. листопада, 1923 р.

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ КАЛЕНДАР

17. грудня 1917 р. визнання російським раднаркомом незалежности Української Народньої Републики.

17. грудня 1917 р. викриття участи союзних дипльоматів в корніловськім бунті.

17. грудня 1917 р. ультіматум Совнаркома Центральній Раді.

17. грудня 1917 р. нота Центральної Ради з приводу відправлення своєї делеґації в Берестє-Литовське для підписання мира.

19. грудня 1905 р. початок загального страйку в Москві.

17. грудня 1919 р. Червона Армія вибила з Київа денікінські ватаги.

18. грудня 1876 р. одна з перших політичних демонстрацій в Росії, влаштована таємним товариством "Землевольців" на Казанській площі в Петрограді.

М. ІРЧАН. 7)

ЗА ОКЕАН.

(ПОДОРОЖНІ ВРАЖІННЯ.)

(Продовження.)

На Північному морю 16. жовтня 1923.

Я росплющив очі і маю враження, що якась нечиста сила вертить мені здоровенним сверликом в голові дірку. Ще й гудить несамовито. Аж по хвилі, як сон покинув мене, догадуюся, що це корабельна шруба гуркотить під нашою каютою.

— Йване!

— Га.

— Їдемо?

— Та їдемо. А як ваша голова?

Справді. Я про це й не вспів ще подумати.

— Голова? Нічого собі. — відповідаю.

— А моя тяжка, як довбня — каже Йван. — Рушитись не можу.

Я хочу похвалитися перед Йваном, що хоч я багато слабший від нього, але за це здоровіщий. Тому схвачуюся з постелі і — на хвилинку стаю дурним. В очах темніє, все довкола танцює, а в голові шум і під серцем щось неприємно ссе.

— Біда Йване! — кажу тихо і лягаю назад.

З горішного ліжка озивається стрілець II.

— А мені нічого. Я здоровий і голова свіжа...

Ну, нехай, думаю собі. Побачимо, чи не такий з тебе герой, як з мене.

Аж страх хочеться полюбуватися морем і годі стати на рівні ноги. Але все це дурниця. Головне, що корабель починає колисатися і від цього колисання ще дуще ссе якась тварюка під серцем, а голова тратить розум і робиться яблоком, що качається від стіни до стіни черепу. Але я держуся ще, бо чомусь переконаний, що не буду хорувати. Сміло виходжу з каюти на коридор і на вид наслідків морської недуги в инших людей, утікаю швидко на поклад.

Ех і море-ж! Розбурхане, свавільне, грізне. Безмірна просторінь, незбагнена сила. Чорні, запінені хвилі борються з собою, як би хотіли прочистити горбковату поверхню. А для мене така роскіш. Вид моря наводить все на мене дивний настрій. Настрій безмежної волі і широкого бажання здійснення моїх суспільних ідеалів. Почуваю себе якимсь молодим, свіжим, вільним і бистрим. Думки мої летять в безконечність із запіненими — буйними хвилями і я — роблюся не я, а хтось инший, невідомий, незбагнений. То ніжність голубить мою потріскану душу, то завзятість сціплює ціле марне тіло. Бо море — це сила, грізна і непоборна. Море... Море... Як людське життя. А коли-ж це буде наше життя таке однакове, таке гармонійне, як оця чорна безодня води?

Життя! Як знаю я всі відтінки твої! Ти таке гарне і таке лукаве. Любимо тебе і ненавидимо. І за віщо любити тебе, коли ти дочасне, хвилеве? Бєш нас як соломинкою по розбурханій воді, заставляєш кидатися у всі боки, терпіти, горювати, скитатися і в кінці-кінців хватаєш за горлянку та брутально кидаєш в сиру землю.

Як дивно! Говорю про життя і пригадую собі, що воно простяглося перед мною ще довгою стежкою. Мені добігає 27 рік, а я вже так глибоко пізнав всі тайники його. І що-ж далі? Невже й дальші літа будуть одним днем пекла і страждань? Ні! Я не хочу! Я люблю життя, люблю життєву творчість, люблю людей, сміх, силу. Дурниця, що для мене воно дочасне, хвилеве. На світі все вічність. Тому хочу жити, хочу радіти і з радости піду на зустріч всім новим терпінням ради — життя. І тому — бризкай море! Ще вище! Лютуй, що я, худа — дрібна людина, завидую тобі твоєї волі і безмежности. Я мушу завидувати, бо я — як і всі, скований життєвою недолею, моцуюся в залізних обіймах і на вид твоєї вільної — грізної сили, дрожу з дикої радости. Забуваю про все, бачу тільки тебе. Тому кидай своїми хвилями ще вище! Мене не заляка єш...

— Товаришу, ви ще ні? — застогнав хтось за мною.

Придержую розбурхане вітром волосся і повертаюся назад. Ах! Таж це Іван. Блідий, як полотно і в очах якось помутніло.

— Що з вами? — питаю.

— Я вже... А ви ще ні?

Та я недослухую. Біжу від нього в бік, щоби забутися, щоби не думати. Але годі. Не можу. Чую, що й зі мною погано. І корабель ще більше колишеться і хвилі ще грізніще ревуть та бризкають. От поганий Іван! Згадав і я — ну, я вже не можу...

Пригадується порада людей, що їхали вже через океан: лягти спати. Тому стрілою кидаюся з палуби в каюту і лягаю. Але з верхного ліжка висувається розкудовчена і здорова голова стрільця:

— Товаришу, ви вже?

— Хоч не питайте — прошу його. Ще ні...

— А я здоровий, хоч боюся злазити, бо голова крутиться, як в пяного — договорює стрілець.

Заплющую очі і робиться ще поганіще. В горлі щось давить, щось сувається і так болісно стискає серце. Якийсь невиносимо ненависний біль, власне не біль, а мука. Дивуюся, що скільки не читав я описів подорожей морем, ніхто не описував цеї муки — морської недуги. І, як би вмисно, корабель ще більше гойдається, а за кожним рухом я лечу в невідому — безконечну безодню і — просто корчуся від нудного болю.

— Товаришу! — озивається знов з верхного ліжка стрілець. — Я боюся, щоб не захорувати, а кажуть, що чосник помагає. Дайте мені кілька зубків.

— Беріть самі, я не можу...

Стрілець повільно злазить, витягає мій вузлик і починає їсти чосник. Їсть цілу головку, жадно, повний надії, що він вирятує його. Але нараз — як би на команду кидає все і вибігає з каюти. Я розумію. І тому що розумію, схвачуюся з ліжка і біжу за ним...

...Стало легче, але страшенно ослаблений цілий. Лягаю на ліжко і про ніщо не можу думати. Всі три лежимо в каюті і мовчимо. На снідання ми не ходили, а тут дзвонять вже на обід. Але ніхто з нас навіть не ворушиться.

— Йване! — озиваюсь я. — Ходім відїдати наші доляри...

Але Йван безнадійно махає рукою і постогнуючи перевертається на другий бік.

Я засипляю. Сплю цілу годину і розбуджуюся аж тоді, як голова моя тарахнулася до побічниці ліжка. Корабель — як розгойдана колиска. А Йван дивиться на мене своїми великими очима і якось веселіще заявляє:

— Знаєте, на морі таки правдива буря. От маємо щастя! Першого дня на морі і — буря! Я виходив недавно на палубу, але там не пускають. Моряки мають строге поготівля і всі в ратункових поясах...

Вечеріє, зближається вечера. Але знов ніхто не думає з нас про їду. Просто ненавидимо її. Хочеться чогось квасного, гострого, але цього немає, а якби було, то по моїй думці, ми не їли-б, а хотіли-би ще чогось иншого. Всі наші "ратункові харчові запаси" у вузликах, залишаються ненарушені.

Голова вже свіжіща, хоч кружиться. Та, щоб забити нудьгу і свідомість поганого почування, витягаю одну з найновіщих повістей американського соціялістичного письменника Аптона Сінклєра "Зовуть мене теслею" і — читаю.

(Далі буде.)